

Тема 4.

ПОНЯТТЯ ЦІЛІСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

План

1. Загальна характеристика педагогічного процесу.
2. Закономірності педагогічного процесу.
3. Основні напрями вдосконалення педагогічного процесу.

1. Загальна характеристика педагогічного процесу

У педагогіці провідним та найширшим поняттям є **«педагогічний процес»** (у низці джерел вживається синонім - «навчально-виховний процес»). Його зміст і організація є однією з основних функцій будь-якої освітньо-виховної системи. Ті системи, що організовують педагогічний процес, визначаються як **«педагогічні системи»**. До них відносять: школи, вищі навчальні заклади, військові підрозділи і частини тощо.

Саме поняття «процес» походить від латинського слова *processus*

- яке означає походження, просування вперед. У словнику іншомовних слів даються такі визначення процесу:
- 1). Послідовна зміна предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком.
- 2). Сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату.

У педагогіці цей термін почали використовувати на початку ХХ століття.

- Вперше обгрунтував поняття «педагогічний процес» відомий російський педагог *П. Ф. Каптерев* (1849-1922) - автор численних праць з історії та теорії педагогіки - в книгах «Дидактичні нариси» (1895) і «Педагогічний процес» (1905), де наголосив на необхідності цілісності та єдності навчання й виховання.
- Наприклад, у роботі «Педагогічний процес» він так визначає це поняття: *все, що відбувається в школі щодо навчання і виховання, тобто сукупна навчально-вихована діяльність, - це і є педагогічний процес.*

-
- Автор підручника «Педагогіка» *А.Г. Пінкевич (1884-1939)* також відстоював ідею єдності та цілісності навчально-виховного процесу.

Проте окремі теоретики розділяли дидактику і теорію виховання, а в житті навчальних закладів відбувалося навпаки - виховання і навчання здійснювалися обопільно.

- Наприклад, *М. В. Крупеніна, В. Н. Шульгін* соціологізували цей процес. Вони під педагогічним процесом розуміли всю сукупність впливів, які формують людину, і були авторами «теорії» відмирання школи.
- Інші біологізували педагогічний процес, стверджуючи, що розвиток людини не залежить від умов життя й виховання, що це просто процес розкриття успадкованих людиною властивостей і здібностей. Окремі думки педології належать до цієї концепції.

Тільки в 70-х роках ХХ століття теорія повернулася до об'єднання виховання і навчання в єдине ціле.

- Важливу роль у теоретичному визначенні цього поняття відіграли вчені-дидакти *Ю. К. Бабанський,*
- *М. О. Данилов,*
- *М. М. Скаткін,*
- а згодом - *С. У. Гончаренко,*
- *І. П. Підласий.*

Ю. К. Бабанський дає таке визначення педагогічного процесу:

- «Педагогічний, навчально-виховний процес є органічною єдністю процесів навчання, виховання та розвитку. Суть його полягає у передаванні соціального досвіду старшими і засвоєнні його підростаючими поколіннями шляхом їх взаємодії, спрямованої на задоволення сучасного суспільства у всебічному, гармонійному розвитку особистості».

Сучасне розуміння поняття «педагогічний процес» та його сутності є у підручнику «Педагогіка» І. П. Підласого:

- «Педагогічним процесом називається розвиткова взаємодія вихователів і вихованців, що спрямована на досягнення заданої цілі й приводить до заздалегідь наміченої зміни стану, перетворення властивостей і якостей вихованця. Інакше кажучи, педагогічний процес - це процес, у якому соціальний досвід переплавляється в якості особистості... Забезпечення єдності навчання, виховання і розвитку на основі цілісності й спільності є головною сутністю педагогічного процесу».

Його основне завдання -

- формування і розвиток особистості вихованця на основі наукового світогляду, духовності, активної життєвої настанови, переконаності, сукупності знань, навичок, умінь, основ професійної майстерності.

На думку І. П. Підласого, предмет педагогічного процесу -

- «формування людини, яка на відміну від педагога перебуває на більш ранній стадії свого розвитку і не володіє необхідними для дорослої людини знаннями, вміннями, навичками, досвідом. Своєрідність об'єкта педагогічної діяльності полягає також у тому, що він розвивається не у пропорційній залежності від педагогічного впливу на нього, а за законами, які властиві його психіці, - особливостями сприйняття, розуміння, дислення, становлення волі та характеру».

Основне призначення педагогічного процесу визначає зміст його складових - виховання, навчання, розвитку, які водночас є його функціями.

- Безумовно, ці функції нерівнозначні.
- *Основною функцією є **виховна***, яка являє собою вищий рівень педагогічного процесу. В ній синтезуються всі інші структурно-функціонально-змістові компоненти і реалізуються як загальні (формування особистості громадянина України, закладення основ саморозвитку й самоактуалізації), так і специфічні (підготовка конкретного фахівця до певного виду професійної діяльності) завдання цього процесу.

Педагогічний процес передбачає певні відносини між його учасниками - вихователями і вихованцями, які є його центральними постатями.

- Ефективність цього процесу в основному залежить від характеру і змісту взаємодії, що виникає між ними. Вона повинна бути активною, змістовною, усвідомленою. Сучасні гуманістичні педагогічні концепції - гуманістична педагогіка, педагогіка співробітництва і особистісно орієнтована педагогіка - особливу увагу звертають на формування між вихователями і вихованцями **суб'єкт-суб'єктних взаємин**. Характер цієї взаємодії є *суттєвою характеристикою* сучасного педагогічного процесу.

Основними компонентами моделі сучасного педагогічного процесу,

окрім вихователя і вихованця, є:

- цільовий;
- стимуляційно-мотиваційний (на сьогодні, на жаль, недостатньо обґрунтований);
- процесуальний (методичний, діяльнісний, організаційний чи організаційно-управлінський);
- змістовий;
- контрольно-регулювальний;
- оцінково-результативний.

Цільовий компонент визначається державними стандартами.

- Основні аспекти навчання і виховання в нашому суспільстві визначені Законом України Законом України «Про вищу освіту», Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Концепцією національного виховання, Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті.
- Вони конкретизуються в освітньо-кваліфікаційних характеристиках і освітньо-професійних програмах підготовки відповідних фахівців для народного господарства.

В основі **процесуального компоненту** лежать цілеспрямовані гуманні педагогічні впливи, під якими розуміють процес формувального впливу вихователів на вихованців.

- Вони здійснюються за допомогою методів виховання і навчання і можуть бути прямі (безпосередній вплив вихователя) та опосередковані (вплив через організацію навчальної діяльності, інших вихованців тощо).
- Всю сукупність впливів можна також розділити на вплив словом і вплив ділом.

Постійно діючими елементами педагогічного впливу вихователя на вихованця є:

- чітко поставлена педагогом мета;
- конкретне виокремлення і визначення змісту виховання й освіти, що необхідно опанувати;
- визначення методів, форм і засобів педагогічного впливу;
- врахування попереднього життєвого досвіду з метою визначення наступних навчально-виховних заходів.

2. Закономірності педагогічного процесу

- Аналіз структури і змісту педагогічного процесу показує, що це складний, суперечливий, багатоступінчастий процес, у якому його елементи мають найрізноманітніші взаємовідносини. Причому вони можуть бути випадковими й необхідними, об'єктивними й суб'єктивними, позитивними та негативними, ситуативними і тривалими, внутрішніми й зовнішніми тощо.
- Ці відносини й залежності, що об'єктивно існують між різними педагогічними явищами, систематично повторюються та мають стійкий, необхідний і суттєвий характер, визначаються як **закономірності педагогічного процесу.**

Провідна закономірність - єдність виховання (самовиховання), навчання (самоосвіти) і розвитку.

- Виховуючи, педагог навчає вихованців, так само, як і, навчаючи, виховує їх. Тільки глибоке усвідомлення й розуміння цього важливого аспекту педагогами забезпечує ефективність всього педагогічного процесу.
- Кожний педагогічний захід, незалежно від його конкретної мети, водночас повинен мати навчальні й виховні цілі, формувати науковий світогляд вихованця, сприяти його розвиткові та морально-психічному загартуванню.

Однією з основних закономірностей є *відповідність навчально-виховних впливів вихователів характерові діяльності вихованців, їхнім духовним потребам, пізнавальним і фізичним можливостям, рівню згуртованості учнівського колективу.*

- Ця закономірність спрямована на максимальне використання індивідуально-психічних особливостей вихованців під час організації та проведення різноманітних навчальних і виховних заходів, на послідовний всебічний розвиток їхніх духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей і проведення відповідних педагогічних заходів у максимально складних умовах.

Виокремлюють також загальні закономірності педагогічного процесу.

- закономірність управління (залежність ефективності педагогічного впливу від інтенсивності зворотних зв'язків між вихованцем і вихователем);
- закономірність стимулювання (залежність педагогічного процесу від дії внутрішніх стимулів і мотивів навчально-пізнавальної діяльності);
- закономірність єдності чуттєвого, логічного і практики;

-
- **закономірність єдності зовнішньої (педагогічної) і внутрішньої (пізнавальної) діяльності;**
  - **закономірність єдності завдання, змісту, організаційних форм, методів і результатів виховання і навчання;**
  - **закономірність динаміки педагогічного процесу (педагогічний процес як розвиткова взаємодія між вихователями та вихованцями має поступовий, етапний характер; чим вищі проміжні досягнення, тим вагоміші кінцеві результати) тощо.**

3. Основні напрями вдосконалення педагогічного процесу

1. його гуманізація і демократизація;
2. забезпечення суб'єктності вихованця;
3. якомога повніше урахування закономірностей і реалізація функцій процесу - виховної, навчальної, розвиткової;
4. інтеграція науки, освіти і практики;
5. підвищення науково-теоретичного рівня і зміцнення практичної спрямованості;
6. оптимізація;
7. інтенсифікація;

-
8. вдосконалення підготовки вихователів та їх педагогічної майстерності;
  9. використання сучасних концепцій і методів навчання та виховання;
  10. технічне переобладнання педагогічного процесу тощо. Зміст цілісного педагогічного процесу поглиблюється в конкретних методиках навчання і виховання.

Педагогічна діяльність - це діяльність педагога в навчально-виховному процесі, спрямована на формування і розвиток особистості вихованців.

- Які властивості повинен мати педагог, щоб його можна було назвати вихователем? Що стоїть за словами «педагогічна майстерність педагога»?
- Щоб проаналізувати складові педагогічної майстерності, слід чітко визначити **структуру діяльності педагога**, яка включає низку взаємозумовлених компонентів.

Структура діяльності педагога

- **Діагностична діяльність** пов'язана з вивченням індивідуально- психічних особливостей і вихованості учнів, виявленням і визначенням рівня їхньої загальної освіти й духовності, навичок і вмінь, необхідних для ефективної професійної та повсякденної діяльності. Ще *К. Д. Ушинський* наголосив: *щоб виховувати людину всебічно, насамперед слід знати її всебічно.*

Орієнтовно-прогностична діяльність

- **полягає в умінні педагога визначати конкретні цілі, зміст, методичку виховної діяльності, передбачити її результати на основі знання рівня індивідуальної підготовленості окремих вихованців, злагодженості та згуртованості колективу.**
- **Він спочатку ставить діагноз, а потім визначає конкретні орієнтири для формування і розвитку особистості кожного вихованця і всього колективу.**

Наслідком цієї діяльності є **конструктивно-проектувальна**

- передбачає постійне вдосконалення педагогом методики проведення різних навчально-виховних заходів.
- Характер використаних методів і конкретна методика насамперед залежать від результатів попередніх дій. Але в будь-якому разі ця діяльність потребує від нього психолого-педагогічного мислення, педагогічної спрямованості, ініціативи, творчості, володіння багатим арсеналом організації виховних заходів і глибоких психологічних та педагогічних знань.

Після цього обов'язкова **організаційна діяльність.**

- Від умілого планування навчально-виховної роботи і визначення оптимальних шляхів її реалізації, обґрунтованості конкретних заходів залежать перебіг педагогічного процесу та його конкретні результати.
- **Практичне здійснення конкретних педагогічних заходів** передбачає наявність у вихователя навичок і вмінь їх проведення, ефективних педагогічних методик. Ця діяльність потребує досконалої педагогічної техніки.